

VIRGIL NEMOIANU ȘI LINDA HUTCHEON – ABORDĂRI TRANSISTORICE ALE POSTMODERNISMULUI

Ionuța Natalia MUNTEANU-IORGA

(Școala Doctorală de Științe Umaniste, Universitatea de Vest din Timișoara)

ionuta.iorga10@e-uvv.ro

Abstract

The article aims to examine some of the general, common and ideational elements of dissociation observed in the theories presented by Linda Hutcheon and Virgil Nemoianu regarding the cultural and historical evolution of postmodernism. In retrospect, the contributions of the two theorists have the capacity to underline the evidence that a postmodern literature and its aesthetics equally reproduce cultural polarities and conceptual similarities, broadening the horizon of imaginative and aesthetic rationalizations. The capacity of the two professors to describe the dissonant cultural and theoretical evolution of postmodernism amplifies what might seem to be a conflict of perception and values. However, the comparative analyses created by Virgil Nemoianu, like those of Linda Hutcheon, refine the ideas regarding change in social and cultural perception. In the fields of aesthetics, literature, history and mentality that marked the emergence of postmodernism into culture, they express themselves in terms that describe a sophisticated mechanism and its predetermined trajectory throughout history.

Keywords: cultural evolution, postmodernism, literary plurideterminism, conceptual similarities, history

Rezumat

Articolul își propune să observe câteva dintre elementele generale, comune și de disociere ideatică, existente în teoriile enunțate de către Linda Hutcheon și Virgil Nemoianu cu privire la evoluția culturală și istorică a postmodernismului. Retrospectiv, contribuțiile celor doi teoreticieni au capacitatea de a sublinia evidența că literatura și estetica postmodernă redau în egală măsură polarități culturale și similitudini conceptuale care largesc orizontul raționamentelor imaginative și estetice. Capacitatea celor doi didacticieni de a descrie disonant evoluția culturală și istorică a postmodernismului amplifică ceea ce ar putea părea un conflict al percepției și valorilor. Cu toate acestea, analizele comparatiste ale lui Virgil Nemoianu, ca și cele ale Lindei Hutcheon, nuanțează idei privitoare la modificarea percepției sociale și culturale. Asupra esteticii, a literaturii, istoriei și mentalității ce au marcat ivirea postmodernismului în cultură – cei doi se exprimă cu termeni ce descriu un angrenaj sofisticat și cu o traiectorie predeterminată transistoric.

Cuvinte-cheie: evoluție culturală, postmodernism, plurideterminism literar, similitudini conceptuale, istoricizare

Linda Hutcheon este una dintre cele mai influente voci în teoretizarea postmodernismului iar opera sa a modelat decisiv felul în care sunt înțelese relațiile dintre istorie, ficțiune, discursul critic și identitatea culturală. La o analiză comparativă a volumelor *Beginning to Theorize Postmodernism, A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction* (1988) și *Rethinking Literary History* (2002), se observă că autoarea chestionează idei și concepte hermeneutice des frecventate pentru a expune transformările apărute în practicile culturale recente. Pentru autoare, în era contestată denumită *postmodernism* au loc denaturalizări, paradoxuri și „dedublări sistemice” care discreditează în mod voit cadrele realității comune (Hutcheon 1997, 5). Volumele

amintite devin piloni ce structurează demersul teoretic al Lindei Hutcheon în paliere devenite, cu timpul, clasice în expunerea fenomenelor care au favorizat coagularea postmodernismului. Datorită conținutului care explică *de-naturalizarea* și *constructul conceptual postmodern* ideile autoarei se reflectă în teoretizarea lui Virgil Nemoianu dedicată postmodernismului și identităților culturale. Fiind o colecție de materiale filologice cu o uimitoare capacitate de a trece discuția dinspre literatură spre societate și cultură modernă, textele autoarei rezzonează cu percepția lui Virgil Nemoianu asupra istoriei care este văzută ca un depozitar cultural ce modelează identitatea marilor culturi. Tematici și direcții de cercetare abordate de autoare sunt: *reflexivitatea lucidă a autorului*, *chestionarea istoriei* și *plurideterminismul în artă și literatură*. Aceleași paliere tematice sunt explorate de către Virgil Nemoianu în împrejurări în care studiile sale expun resorturile canonului romantic sau postmodern. Cu toate acestea, deși studiile celor doi teoreticieni vizează să exploreze domenii conexe literaturii, se observă că tonul și abordarea stilistică a celor doi diferă.

În linii generale, două aspecte ne atrag atenția: dialectica discursului teoretic este una culturală la ambii cercetători, iar problematizările comune ale volumelor pe care ambii autori le semnează au în vedere să examineze cauze și determinisme sistemice și istorice.

1. Idei generale și concepte fundamentale exploatare

a. Postmodernismul ca paradox și auto-reflexivitate

În volumul *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction* (1988), Hutcheon definește postmodernismul drept un ansamblu de manifestări și practici culturale caracterizate de paradoxuri formale și ideologice, de „auto-reflexivitate intensă și intertextualitate parodică”. Continuator, teoretizarea pe care autoarea o realizează anterior anului 1988, subliniază faptul că din punct de vedere al dinamicii istorice, postmodernismul nu este doar o simplă duplicare a modernismului, ci introduce o „dublă mișcare de instalare și ironizare”, care pune sub semnul întrebării orice pretenție de adevăr imuabil, unicitate conceptuală sau autoritate științifică și istorică. Parodia, în viziunea sa, nu este doar un joc formal, ci un instrument politic ce arată spre reprezentări prezente provenite dintr-un pattern al consecințelor ideologice și istorice: „Parody — often called ironic quotation, pastiche, appropriation, or intertextuality — is usually considered central to postmodernism, both by its detractors and its defenders.” (Hutcheon 1988, 124 – 141).

Ceea ce derivă din această „continuitate și diferență” a perspectivelor deconstruite este pentru gânditoarea americană o ironie perpetuă și paradoxală, o supradimensionare factuală. Teoria sa a devenit emblematică prin capacitatea sa de a enunța complexitatea fenomenologică a postmodernismului. Aceasta a generat, ea însăși, un pol de coagulare a unor opinii culturale care arată că istoria a fost pentru prima dată chestionată și pusă sub semn de întrebare prin intermediul literaturii și filmului postmodern, pierzându-și din forța infailibilă de a zugrăvi *realitatea trecutului*: „The postmodern ironic rethinking history is here textualized in the many textual parody references to other movies.” (Hutcheon 1985, 5).

Ceea ce se demonstrează a fi la autoarea canadiană o explicare minuțioasă a unui postmodernism al paradoxurilor este pentru teoreticianul român o acumulare de intersecții istorice care întretaie paliere multiple și susțin o continuitate ce transpune din jocul umanității cu evoluția, progresul și dezvoltarea socială. Există, așadar, în lucrările lui Virgil Nemoianu o concepție teoretică care se vrea unificatoare cultural și capabilă să integreze epoca postmodernismului într-o istoricitate universală. Se vădese aceste argumente în corelare cu analiza textuală a literaturii, fiind redată în prima parte a volumului *Postmodernismul și identitățile culturale* în secțiunea cu

titlu retoric *II. Are postmodernismul substanță?*. Pentru o teoretizare care se sprijină în termeni de integrare a curentului postmodernist într-o coerență culturală identitară, V. Nemoianu va afirma existența unui model de gândire care are o desfășurare proprie cu o continuitate și o identitate specifice:

[...] postmodernismul trebuie să conțină cel puțin câteva fragmente bazate pe continuitate și identitate. [...] Continuitatea și identitatea sunt, de aceea, nu numai imaginabile în interiorul unui mod de existență postmodern, ci *absolut necesare* supraviețuirii acestuia. (Nemoianu 2011, 23-24).

b. Istoria ca problematică și „metaficțiune istoriografică”

O contribuție majoră a teoriilor lui Hutcheon este analiza operată de autoare asupra conceptului de „metaficțiune istoriografică”, teoretizat pe larg în volumul *A Poetics of Postmodernism*. În acest volum este expus argumentul că romanul postmodern problematizează raportul dintre istorie și ficțiune, punând accent pe „prezența trecutului” ca temă centrală. În concepția autoarei, termenul *postmodernism* trebuie folosit privitor la ficțiune. Ea arată că aceasta ar trebui rezervat pentru acele texte care sunt concomitent metaficționale și istorice în a reda o realitate istorică¹². Astfel, în accepțiunea teoretică a autoarei, istoria nu mai este un dat obiectiv, ci un construct narativ, supus interpretării și relativizării:

The term postmodernism, when used in fiction, should, by analogy, best be reserved to describe fiction that is at once metafictional and historical in its echoes of the texts and contexts of the past. In order to distinguish this paradoxical beast from traditional historical fiction, I would like to label it ‘historiographic metafiction’. (Hutcheon 1988, 365 – 282).

În ceea ce-l privește pe Virgil Nemoianu, istoria este pentru acesta un domeniu cu un prestigiu științific care permite o raportare directă la o realitate culturală în spațiul căreia au luat naștere literaturile diferitelor secole. Volumul dedicat postmodernismului cultural realizează incursiuni dintre cele mai interesante în istoria și istoriilor culturale europene. Explicând importanța modernizărilor aduse în secolul al XVIII - lea de gândirea lui Leibniz și Vico, Nemoianu înțelege pe deplin felul în care cei doi gânditori priveau spre istorie ca spre mecanismul organic care poate explica sensul umanității într-un lung șir de evenimente care altfel nu pot fi interconectate și explicate coerent. Totodată, fenomene istorice și politice devin ele însele cronologii implicite, de pildă, conservatorismul și liberalismul par a fi pentru V. Nemoianu pretexte culturale care pot expune o Europă de secol XIX care începea să se ramifice ca percepție și evoluție.

c. *Rethinking Literary History*: pluralism, comparație, reconfigurare

Pluralismul cultural, studiul comparativ și reconfigurarea ideilor sunt cele care transpar ca tematici din textul critic intitulat *Rethinking Literary History*. În această lucrare, Hutcheon propune o reevaluare radicală a istoriei literare, pledând pentru o abordare comparativă, deschisă către pluralism metodologic și reevaluarea granițelor dintre genuri, discursuri și culturi. În lucrarea

¹² Pentru detalii, a se vedea Linda Hutcheon, *Historiographic Metafiction Parody and the Intertextuality of History* în: ESC: English Studies in Canada, Association of Canadian College and University Teachers of English, Volume 14, Number 4, December 1988, p. 365-382, DOI <https://dx.doi.org/10.1353/esc.1988.0057> (accesat în 05.07.2025).

amintită (publicată inițial ca articol, din postura de co-autoare, alături de Mario J. Valdés), va afirma:

A rethink is not only to think again; it is to think anew. This does not involve revisionism or revising: it is not a question of correcting, altering, amending or improving. To rethink is to reconsider, with all the associations of care and attentiveness and serious reflection that go with the notion of consideration. (Hutcheon 1994, 1) ¹³

În același articol citat mai sus (publicat de către American Council of Learned Societies, anul 1994), Hutcheon extinde accepțiunile conceptuale ale termenului de „literar” pentru a arăta că în sfera literaturizării se pot include nu doar ficțiunea canonică, ci și discursuri factuale, orale sau populare. Potrivit gândirii sale, acestea se înscriu în rândul literaturilor care reformează și *re-gândesc* discursurile identității istorice și culturale.

Pluralismul opiniilor, comparația și reconfigurarea sunt și în textele lui Virgil Nemoianu metode și ancore de gândire și de generare a sensului filologic. Detaliile percepțiilor sale privind continuitatea culturală se redau cu un discurs atotcuprinzător în capitolul *IX Globalism, multiculturalism și literatură comparată* al volumului care expune nu doar noutatea și spontaneitatea postmodernismului, cât și utilitatea sa culturală. Pentru teoreticianul român literatura este un construct al sensului, o structură complexă și supraetajată care evocă și etalează realitatea trecutului alături de cea a prezentului:

În mod tradițional, literatura a avut rolul de depozitară a memoriei sociale, ea a păstrat sau a conservat tradițiile și valorile în forma lor integrală, unitară exemplară. Așa au stat lucrurile cu literatura Greciei, Japoniei și Chinei antice și așa încă stau cu literatura mai recentă – de exemplu, romanele secolului al XIX – lea - și chiar cu modernismul lui Eliot și Joyce sau cu postmodernismul lui Derek Walcott, Gabriel Garcia Márquez ori John Barth. [...] Ambiguitatea, indeterminarea, fluiditatea, instabilitatea textuală, abundența de sensuri (uneori opuse, contrastante) sunt mereu deja o parte a literaturii. (Nemoianu 2011, 230).

2. Problematizări comune celor trei texte ale Lindei Hutcheon:

Ambiguitatea și contestarea autorității: Toate cele trei volume subliniază refuzul postmodernismului de a accepta ierarhii fixe, autoritate absolută sau adevăruri definitive. Ambiguizarea provine din faptul că postmodernismul nu oferă soluții totalizante la contradicțiile societății; el pune sub semnul întrebării toate pozițiile ideologice, toate pretențiile la adevăr ultim.¹⁴

Intertextualitate și parodie: Parodia este văzută ca mecanism central al postmodernismului, nu doar ca ornament, ci ca strategie critică, ce destabilizează și resemnifică

¹³ A se vedea Linda Hutcheon, *Rethinking Literary History - Comparatively*, ACLS Occasional Paper, 1994, No. 27, p. 1. „A regândi nu înseamnă doar a gândi din nou; este a gândi înnoitor. Aceasta nu implică revizionism sau revizuire: nu este vorba de corectare, modificare, amendament sau îmbunătățire. A regândi înseamnă a reconsidera, cu toate asocierile către (ceea ce reprezintă) grija, atenția și reflecția serioasă care vin (a se asocia) alături noțiunea de considerație.” (trad. n.)

¹⁴ Cf. Dino Felluga, *Critical Theory: The Key Concepts*, Routledge Key Guides, 2015.

trecutul literar și cultural¹⁵.

Istorie și ficțiune: Hutcheon arată că, în postmodernism, granița dintre istorie și ficțiune devine permeabilă, iar narațiunea istorică este tratată cu aceeași suspiciune și ironie ca și ficțiunea¹⁶.

Pluralismul și deschiderea metodologică: În *Rethinking Literary History*, Hutcheon susține necesitatea unor istorii literare comparative, care să reflecte diversitatea culturală și să depășească limitările naționalismului sau ale canoanelor restrictive.

Concluziile spre care conduc studiile autoarei Linda Hutcheon dedicate postmodernismului propun o viziune pluralistă, auto-reflexivă și critică asupra literaturii și istoriei, punând accent pe ambiguitate, intertextualitate, parodie și deschiderea către noi paradigme metodologice. Fie că analizează poeticile postmodernismului, fie că propune reconfigurări ale istoriei literare, Hutcheon rămâne consecventă în refuzul de a privi către autorități absolute, dar și în a enunța o pledoarie pentru o asumare culturală a *hermeneuticii pluralismului și a ironiei*.

Paliere examinate de către Linda Hutcheon (istoria, ficțiunea, literatura și mentalitatea) se reflectă și în preocupările lui Virgil Nemoianu. Invariabil, postmodernismul pe care acesta îl discută poartă în sine însemnele unei istorii și ale unei estetici a înnoirii, a reconfigurării literare și artistice. Spre deosebire de autoarea canadiană, pentru Nemoianu mișcarea postmodernă nu are decât valențe invariabile culturale, regăsindu-se în arhitectura istorică ca un fenomen ce reciclează și expune termeni, noțiuni și concepte care definesc mentalități aflate în schimbare.

Referințe bibliografice

Bertens, Hans. 1995. *The Idea of the Postmodernism. A History*. Routledge.

Felluga, Dino. 2015. *Critical Theory: The Key Concepts*. Routledge Key Guides.

Hassan, Ihab. 1987. *Toward a Concept of Postmodernism. The Postmodern Turn*. Columbus: Ohio State UP.

Hutcheon, Linda. 1985. *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*. Routledge Kegan & Paul.

Hutcheon, Linda. 1988. *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. Routledge.

Hutcheon, Linda. 1988. *Historiographic Metafiction Parody and the Intertextuality of History* in: ESC: English Studies in Canada, Association of Canadian College and University Teachers of English, Volume 14, Number 4, December 1988, p. 365-382.

Hutcheon, Linda. 1994. *Rethinking Literary History - Comparatively*, ACLS Occasional Paper, No. 27, p. 1.

Nemoianu, Virgil. 2011. *Postmodernismul și identitățile culturale. Conflicte și coexistență*. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza.

¹⁵ Linda Hutcheon, *op. cit.*

¹⁶ *Ibidem*.